

Key words: *methodology, program, methods, techniques, components, structure, system of art.*

Ушакова Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов та професійної комунікації Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна). E-mail: irinkaua85@gmail.com

Ushakova Iryna Olexandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Lecturer of Foreign Languages and Professional Communication Chair of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: irinkaua85@gmail.com

УДК 373.34

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА У ПРАЦІ

І. Є. Федь, К. Ю. Собіна

У статті обґрунтовані педагогічні умови, які ефективно впливають на процес формування творчої особистості молодшого школяра у праці. Аналізується необхідність знаходити шляхи удосконалення виховання свідомого відношення молодшого школяра до праці з урахуванням вимог сучасного суспільства. У ході дослідження встановлено, що ідея формування працелюбства у дітей має давні корені.

Ключові слова: *активність, діяльність, праця, працелюбство, трудове виховання, творча особистість, формування трудових умінь.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У нових соціально-економічних умовах побудови незалежної держави та, зокрема, перехід до ринкових відносин, зростає значення трудового виховання підростаючого покоління. Постає актуальна проблема удосконалення виховання свідомого відношення школярів до праці з урахуванням вимог сучасного суспільства. Формування у дитини високих рис громадянськості неможливо уявити поза зв'язком із трудовим вихованням. «Почуття поваги до праці, – писав В. Сухомлинський, – пов'язує дитину духовними нитками обов'язку з іншими людьми – спочатку з близькими, а потім з усіма чесними

співвітчизниками. З почуття поваги до праці, з думки про те, що праця – творець щастя, народжується той стан повинності, без якого немисливо собі уявити елементарну моральну культуру людини, її відповідальність за своє майбутнє» [8, с. 483].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Аналізуючи сучасну вітчизняну та західноєвропейську (Блу, Скінер, Маслоу, Роджерс, Рудман, Холд) педагогічну думку та окремі дисертаційні дослідження, можна зробити висновок, що проблема виховання підростаючого покоління є соціально значущою.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема виховання підростаючого покоління вивчена недостатньо, більшість вчителів не володіють науково обґрунтованою інформацією щодо виховання дітей працею.

Метою статті є осмислення процесу формування творчої особистості молодшого школяра засобами трудового виховання.

Завдання статті:

- теоретично обґрунтувати пріоритетні напрямки виховання працелюбства в системі творчого розвитку особистості
- розкрити наскільки працелюбство корелює з ідеєю розвитку особистості та рівнем її сформованості
- визначити роль особистого прикладу в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Концепція праці як визначального фактора виховання людини перейшла від народу до філософів, педагогів. Адже народ творив науку виховання, а педагоги-вчені лише упорядковували його надбання. Тому багато відомих філософів, педагогів не мислили виховання поза працею.

Уже Володимир Мономах у своєму «Повчанні дітям» писав: «Старших шануй, як батька, а молодших, як братів. У домі своєму не лінуйтеся, але за всіх доглядайте».

Український філософ Г. Сковорода вбачав щастя людини тільки в «спорідненій праці». «Щастя полягає, – писав Г. Сковорода, – тільки в спорідненій праці на користь суспільству» [6, с. 418]. Якщо, стверджував філософ-педагог, кураж породжується захоплюючою творчою працею вільної людини, а ухилення від своєї природи призводить до нещастя, то звідси випливає висновок, що кожна

людина, якщо вона хоче бути щасливою, повинна слідувати своїй натурі, внутрішній природі.

Г. Сковорода підкреслював, що праця по «неспорідненості», без натхнення не приносить радості і насолоди, і навіть земні принади і багатства не дає такі, що звеселяють душу. Так, у байці про двох котів він висміяв тих, хто лише заради одержання прибутків домагається занять, до яких не має ні покликання, ні любові. Сила байки значуща і злободенна й для сучасників: «... Природному охотнику більше веселія приносять самая ловля и труд, нежели поставленный на стол жаренный заяц... А тот уже самый верный друг званію своему, если и самая доходов убыль, нищета, хула, гонение – любви его угасить не может» [7, с.339].

Вивчення першоджерел довело, що Г. Сковорода поняття спорідненої праці, виховання працелюбства, відчуття щастя розглядав у близькості з поняттям «сердечное веселіє» – формула робити все, граючи.

Г. Сковорода знав ціну праці, але навмисне відвертав погляд від її матеріального результату – прибутку, наполягаючи, що джерело радості «спорідненої праці» не в праці самій по собі, не в її загальнокорисності і не в почутті виконаного обов'язку, а в тому, що «внутреннее увеселение» допомагає людині народитися заново, «узнать в себе, кто куда рожден» [7, с. 24]. Г. Сковорода розумів, що потрібна неабияка духовна відвага, щоб у рабській праці у поті чола знайти закон сродності.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне наголосити, що виховання працелюбства Г. Сковорода ототожнював із знаходженням і виконанням спорідненої праці, яка опановується людиною лише в процесі діяльного самопізнання, згідно з принципом «живи по натурі». Тільки так людина може досягнути щастя, яке за психологічною ознакою є «веселієм сердечним», «святом».

Керуючись своєю життєвою філософією й педагогічним досвідом, великий гуманіст умовами виховання працелюбства визначав вивчення і самопізнання внутрішньої природи людини, прагнення істини, формування здатності і вміння цінувати і процес, і результати спорідненої праці.

Великого значення формуванню працелюбства в дітей та молоді надавав і відомий публіцист, філософ В. Белінський, який гостро засуджував презирливе ставлення до праці панівних класів і станів, всіляких експлуататорів. На його думку, праця повинна бути

моральним обов'язком кожної людини, тільки вона дає моральне задоволення і щастя, без трудової діяльності людина не може розвиватись ні фізично, ні духовно.

Блискучий публіцист О. Герцен був зразковим «батьком – вихователем» своїх синів і дочок. Наполягаючи на підготовці активних, діяльних людей, писав: «Бути своєчасним... взяти саме ту сторону середовища, в якому можлива праця, і зробити цю працю суттєвою – у цьому весь характер практичної людини» [1, с. 34].

Проблемі формування працелюбства і трудового виховання дітей в родині приділяли надзвичайно велику увагу такі педагоги й письменники, як Іван Котляревський, Тарас Шевченко та ін. Ця проблема цікавила їх у плані громадянської відповідальності сім'ї за виховання й розвиток дитини як працюючого й корисного члена суспільства.

Письменник І. Котляревський у своїх творах передав прагнення народної педагогіки виховати людину чесною, працюючою, сміливою, відданою народові. Так, у п'єсі «Наталка Полтавка» зображений образ селянської дівчини, яка пишається своїм походженням з «чесного роду» і рисами характеру, набутими в простій трудовій сім'ї: «*Не багата я і проста, но чесного роду . / Не стижуся прядти, шити і носити воду*». [2, с.266].

Йдучи за вимогами народної педагогіки, І. Котляревський у поемі «Енеїда» гнівно засуджує тих батьків, які давали своїм дітям хибне виховання: «*Батьки, які синів не вчили, / А гладили по головах, / І тільки знай, що їх хвалили, / Кипіли в нефті в казанах!*» [3, с.98].

Видатна постать, фундатор української культури й гуманістичної родинної педагогіки Т. Шевченко у чисельних своїх літературних творах висловлював цінні педагогічні думки, багато з яких не втратили актуальності й сьогодні, коли воскресає народознавство, зокрема і народна педагогіка. Багато його робіт («Капитанша», «Наймичка», «Близнець», «Прогулка с удовольствием и не без морали» та ін.) пронизує глибока переконаність у красі людської праці й необхідності виховання в дітей почуття любові до неї та визнання її як життєвої цінності. Бездіяльність, на думку Т. Шевченка, є найтяжчим злом, щастя ж здобувається лише в натхненній праці: «Человек трудолюбивый, по-моему, самый счастливый человек на свете... Завидую и всегда буду завидовать тебе, счастливый благородный труженик» [11, с.329].

Як свідчить вивчення творчої спадщини Т. Шевченка [11], у формуванні повноцінної особистості він надавав вирішального значення праці, працелюбству, показуючи у своїх творах, що пусті люди виходять «з болота неробства і багнюки моральної порожнечі». Наприклад, читаємо про це в повісті «Несчастный» (1855), про матір-поміщицю, яка виховувала свого сина в повній бездіяльності. Результатом такого «виховання» став ледар і розбещений чоловік, який, зрештою, почав бажати смерті рідній неньці, аби скористатися спадком [11, с. 329].

Т. Шевченко присвятив багато творів ролі сім'ї у вихованні працьовитої особистості. Добре знаючи побут, звичаї, традиції і обряди українського народу, поет змальовував їх у своїх творах, що робило їх близькими й зрозумілими для простих людей, які вбачали в них віддзеркалення власного життя, намагались знайти підтримку, отримати пораду, у тому числі й «педагогічну» щодо виховання дітей. Ця думка з особливою переконливістю звучить у вірші «Садок вишневий коло хати...».

Особливо побожно ставився Т. Шевченко до жінки-матері, матері-трудівниці. У багатьох своїх творах він співчутливо зображував піклування матерів-вдів про дітей, а дітей про матерів, коли наполеглива праця зміцнює людяність у стосунках. Глибокою повагою до матері-трудівниці пройнята його поема «Наймичка», у якій зворушливо зображено жінку-матір, що змушена в умовах несправедливого соціального ладу все життя приховувати свої почуття від сина, ідучи на велику самопожертву заради його щастя.

У ході проведеного дослідження встановлено, що ідеалом виховання Т. Шевченко вбачав поєднання натхненної, розумової і фізичної праці, що сприяла б формуванню художнього смаку. Виховання працелюбності має починатися з дитячих років у сім'ї. Щаслива та сім'я, за Т. Шевченком, де батьків і дітей поєднує радість спільної наполегливої праці. Саме це слугує засобом формування здорового морального клімату сім'ї. Продовжуючи традиції народної педагогіки, просвітник вважав найдійовішим методом виховання працелюбства особистий приклад наставника, батька, матері. Сам Т. Шевченко впродовж усього свого життя самотужки, наполегливо працював, реалізував свої потенції в мовознавстві, історії, літературі, образотворчому мистецтві, показав приклад високого служіння знанням, надмірну працьовитість, віру в могутню силу освіти й національної культури.

Праця була і залишається природною необхідністю людини. К. Ушинський, глибоко занурюючись у психологічні засади виховання, писав: «Праця, як ми її розуміємо, є така вільна і погоджена з християнською моральністю діяльність людини, на яку вона наважується з безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети в житті» [10, с.107]. Тому, продовжував думку К. Ушинський, – «саме виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя» [10, с.113].

А. Макаренко вважав працю генеруючим засобом соціального становлення особистості: «Правильне... виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове» [5, с.387].

На новому етапі суспільного розвитку В. Сухомлинський, підтримуючи народні традиції в царині виховання, вбачав у праці невичерпне джерело виховання всебічно розвиненої особистості. «Виховну місію школи, – писав В. Сухомлинський, – ми вбачаємо в тому, щоб праця увійшла в духовне життя особистості, в життя колективу, щоб захоплення працею уже в роки отрочтва й ранньої юності стало однією з найважливіших якостей людини» [9, с.166].

На жаль, нехтування закономірностями необхідності виховання дітей у праці призвело до певної деградації загальнолюдської ідеї трудового виховання і викликає фізичне й моральне ослаблення членів суспільства.

Посіяти в душі дитини зерно позитивного ставлення до праці, виховати внутрішню потребу трудитися, повагу до людської праці, а значить, і суспільства в цілому – найвищий і найвідповідальніший обов'язок сім'ї, школи, громадськості. І все-таки, якщо говорити про ставлення до праці як найважливішого елементу духовного життя людини, то уже в ранньому дитинстві починається формування цього ставлення, коли головними наставниками і вихователями дитини є її батьки.

У сім'ї закладаються моральні основи особистості. Тому саме від батьків залежить, чи виростуть їхні діти працьовитими людьми, котрі не цуратимуться праці – ні розумової, ні фізичної, бережливо ставитимуться до всього, створеного руками людини. Праця дає необмежені можливості для реалізації комплексного підходу у формуванні особистості, для поєднання всіх засобів і форм впливу на становлення у дитини громадянських рис. Найважливішою умовою успіху виховання є залучення дітей до участі у найрізноманітніших

видах позитивної діяльності. В дитини вже у дошкільному віці важливо й необхідно виховувати позитивне ставлення до праці. У маленької дитини воно може поставати у формі поваги до всіх старших, які працюють, у бережливому поводженні з речами, у готовності дітей допомагати одне одному.

Дуже важливо подбати про те, щоб тимчасові трудові доручення поступово перетворювалися для дитини у постійний обов'язок, щоб з віком у її свідомість входило розуміння того, що участь у серйозній діяльності разом з дорослими є не тільки бажаною, а й необхідною. Домогтися цього, звичайно, непросто. Відомо, що дитина з великим задоволенням береться за роботу, яку запропонував їй дорослий. Але, на жаль, її ентузіазму часто не вистачає й на кілька хвилин, і завдання залишається невиконаним. Отож перед тим, як дати дитині доручення, варто заздалегідь усе добре зважити.

У вихованні в дітей любові до праці значна роль належить позитивним емоційним переживанням, що виникають унаслідок подолання більш чи менш значних труднощів. Тому так важливо допомогти дитині довести до кінця розпочату справу. Це дає їй змогу пережити радість, гартує волю, формує самостійність, упевненість у власних силах. Без цього неможливо сформувати в дитини позитивне ставлення до праці.

Повага до працьовитої людини, потреба у постійній праці, працелюбство – основна складова моральності особистості. І стосується це не тільки дорослої людини, а й кожної дитини, навіть дошкільника, тим паче молодшого школяра, підлітка, старшокласника.

Обов'язок трудитися не вигадка, не плід теоретизування, а один із найголовніших обов'язків людини як соціальної істоти, як володаря власної долі, як особистості, здатної до постійного і безперервного самовдосконалення, гуманізації стосунків з людьми, своїх ставлень до них і до себе самої.

Те, що здобує, сформоване в період дошкільного дитинства у родині чи спільно з вихователем дитячого садка, не зникає безслідно. Зі вступом до школи в дитини виникає природне розуміння того, що вона стала дорослішою. Адже суттєво змінюється її позиція як члена родини: вона – повинна якнайкраще виконати домашні завдання, а вранці вчасно вийти з дому, щоб не спізнитися на урок.

Для початкуючого школяра важливо бачити результати своїх зусиль уже сьогодні або хоча б мати впевненість чи надію, що успіх прийде незабаром. Дитині потрібна не лише майбутня, а й сьогоднішня

радість. Допомагаючи дитині відчути значущість хоч би найменшого здобутку її праці, побачити потрібність результату її нелегких зусиль людям, ми неодмінно досягаємо бажаного виховного ефекту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у ході дослідження встановлено, що ідея формування працелюбства у дітей має давні корені. Працелюбство як риса особистості вважалося одним із показників її сформованості, як головна моральна чеснота, що слугує критерієм вихованості особистості. Головними ознаками працелюбства вважалися: природність і добровільність дій, сумлінність, старанність. До умов формування працелюбства зараховувалися набуття здатності цінувати процес і результат праці, обов'язковість і посильність праці, впевнений вибір трудової діяльності.

Серед засобів формування працелюбства розглядалися і особистий приклад батьків, учителів, наставників; вправління у моральному діянні, вихованні відповідального ставлення до навчальної праці, стимулюванні сумління й старанності у навчанні, наданні доручень тощо.

Література

1. Герцен А.И. Собрание сочинений / А.И. Герцен. – Т.12. – С.269; Т.23. – С.34; Т.24. – С.196; Т.27. – С.268.
2. Котляревський І.П. Наталка Полтавка / І.П. Котляревський / Повне зібрання творів. – К., 1969. – С.250 – 266.
3. Котляревський І.П. Енеїда / І.П. Котляревський / Повне зібрання творів. – К., 1969. – С.98.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – С.261 – 273.
5. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей / А.С. Макаренко / Твори в 7т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1954. – С.387.
6. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів / Г.С. Сковорода / Твори в 2т. – Т.1. – К.: Наук. думка, 1973. – С.418.
7. Сковорода Г.С. Твори / Г.С. Сковорода / [В 2-х т.]. – К.: АТ Обереги, 1994.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори / В.О. Сухомлинський / Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С.483.
9. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1976. – С.166.
10. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні / К.Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: В 2т. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1983. – С.107 – 113.
11. Шевченко Т.Г. Твори / Т.Г. Шевченко / [В 3-х т.]. – Т.1., Т.3. – К., 1956

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА В ТРУДЕ**И.Е. Федь, К.Ю. Собина**

В статье обоснованы педагогические условия, эффективно влияющие на процесс формирования творческой личности младшего школьника в труде. Анализируется необходимость находить пути совершенствования воспитания сознательного отношения младшего школьника к труду с учетом требований современного общества. В ходе исследования установлено, что идея формирования трудолюбия у детей имеет давние корни.

Ключевые слова: *активность, деятельность, труд, трудолюбие, трудовое воспитание, творческая личность, формирование трудовых умений.*

THE FORMATION OF A CREATIVE PERSONALITY OF A PRIMARY SCHOOL PUPIL IN LABOR**I.E. Fed, K.Y. Sobina**

The author of the article substantiates pedagogical conditions of effective influence on the process of formation of creative personality of a primary school pupil in labor: examines the necessity of search of the ways of improvement, education, of conscious attitude of the younger school student to work taking into account the requirements of modern society. The study established that the idea of children's diligence formation has old roots.

Key words: activity, activity, work, diligence, labor education, creative personality, formation of labor skills.

Федь Ирина Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: ir.e.k@mail.ru

Fed Iryna Yevgenivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education of the State Higher Educational Establishment «Donbass State Pedagogical University» (Slavyansk, Ukraine). E-mail: ir.e.k@mail.ru

Собина Катерина Юрійвна – здобувач вищої освіти факультету підготовки вчителів початкових класів ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).

Sobina Kateryna Yuriiivna – Applicant of Higher Education Faculty Training of Elementary School Teachers of the State Higher Educational Establishment «Donbass State Pedagogical University» (Slavyansk, Ukraine).